

Kriminalomsorgens retningslinjer for selvforpleining i fengsel og overgangsbolig

1. Definisjon av selvforpleining

Selvforpleining i kriminalomsorgen innebærer at innsatte selv har ansvaret for å gjøre sine egne innkjøp og tilberede egen mat under straffegjennomføringen.

2. Formål

Normalitetsprinsippet er et bærende prinsipp for kriminalomsorgens virksomhet. Så langt det er mulig, skal tilværelsen under straffegjennomføring, speile tilværelsen ellers i samfunnet.

Formålet med selvforpleining er å utvikle og styrke innsattes ferdigheter i å mestre dagliglivet ute i samfunnet. Selvforpleining gir økte muligheter for kunnskap i matlagning og ernæring, privatøkonomi og sosiale ferdigheter gjennom samhandling med andre på avdelingen. Dette vil styrke normalitetsprinsippet, redusere de utilsiktede skadevirkningene av straffen og lette tilbakeføringen til tilværelsen utenfor fengsel.

3. Virkeområde

Innføring av selvforpleining er valgfritt for den enkelte enhet i kriminalomsorgen. De enheter som ønsker det og som har tilfredsstillende forutsetninger for det, kan innføre selvforpleining. Selvforpleining kan praktiseres i ulik grad, helt eller delvis. Det innebærer at enten hele enheten eller enkelte avdelinger kan praktisere selvforpleining.

Selvforpleining kan bare etableres ved enheter hvor forholdene ligger til rette for en forsvarlig gjennomføring av ordningen. Det må foreligge tilstrekkelig bemanning og tilgang på egnet kompetanse, samt nødvendige fasiliteter når det gjelder utstyr og bygningsmessige forhold. Enhetene bør foreta en risiko og sårbarhetsanalyse før en eventuell innføring av selvforpleining.

4. Målgruppe

Som hovedregel skal innsatte benytte seg av selvforpleining dersom dette er etablert ved avdelingen. Det er enheten som tar den endelige avgjørelsen av hvorvidt selvforpleining kan benyttes ovenfor den enkelte innsatte.

Det kan søkes å legge til rette for at også innsatte som er underlagt varetektsrestriksjoner eller helt eller delvis er utelukket fra fellesskapet, kan benytte seg av selvforpleining. Det skal imidlertid alltid etableres andre løsninger for innsatte som ikke kan benytte seg av selvforpleining.

5. Kriminalomsorgens ansvar for tilrettelegging og veiledning

Selvforpleining vil være å anse som en ny oppgave som inngår i tillegg til de allerede eksisterende arbeidsoppgavene. Enhetene må sørge for å ivareta behov som vil oppstå som følge av selvforpleining. Behovet for praktisk tilrettelegging for innkjøp og tilberedning av mat sikres.

Dersom enheten har ansatte med fagkompetanse på kjøkken og ernæring bør disse bidra for å utvikle og opprettholde løsningen med selvforpleining for å sikre best mulig kvalitet.

Enhetene har ansvar for å sørge for at det gis veiledning om ernæring, matlagning, hygiene og økonomi. Dette kan gjøres ved samarbeid med helse, skole og arbeidsdrift. Enhetene må videre sørge for å ivareta innsatte som har behov for ekstra veiledning og opplæring. Det skal legges til rette for at innsatte med behov for diett- eller spesialkost får tilgang til dette. Enhetene bør ha tilgjengelig informasjon om matlagning og ernæring gjennom litteratur og oppskrifter. Det bør ses hen til Helsedirektoratets anbefalinger om kosthold, ernæring og fysisk aktivitet.

6. Hensyn til annet relevant regelverk

Straffegjennomføringsloven skal alltid legges til grunn for gjennomføringen av selvforpleining.

Enhetene må ha kunnskap om, og ta hensyn til, annet regelverk som vil kunne komme til anvendelse i forbindelse med selvforpleining. Det er særlig viktig å ha kunnskap om oppbevaring og nedkjøling av matvarer, renhold og personlig hygiene. Enhetene må utarbeide egne regler og rutiner for bruk av kjøkken, herunder for sikkerhet, renhold og hygiene. Dersom kriminalomsorgen oppbevarer eller tilbereder mat skal kriminalomsorgen ha et IK-matsystem (internkontroll) med som sikrer gode rutiner.

Aktuelle regelverk som vil kunne komme til anvendelse er:

- Lov om matproduksjon og mattrygghet mv. (matloven)
- Forskrift om matinformasjon til forbrukerne (matinformasjonsforskriften)
- Forskrift om næringsmiddelhygiene (næringsmiddelhygieneforskriften)
- Drikkevannsforskriften
- Forskrift om internkontroll for å oppfylle næringsmiddellovgivningen (internkontrollforskriften)
- Forskrift om identifikasjonsmerking av næringsmiddelpartier (lotmerkingsforskriften)
- Lov om vern mot smittsomme sykdommer (smittevernloven)
- Planverk for hygiene og smittevern i kriminalomsorgen (2017)

Tilfeller hvor regelverk kan få betydning:

- Kriminalomsorgen driver egen butikk med salg til innsatte
- Kriminalomsorgen oppbevarer matvarer, selv om varene er kjøpt av den innsatte fra tredjepart. Kriminalomsorgen vil da ha ansvaret for riktig oppbevaring av matvarene frem til varene leveres til den innsatte på avdeling
- Dersom innsatte bruker samme kjøkken som enheten ellers bruker for å lage mat, må de innsatte følge kjøkkenets rutiner.

7. Kostpenger

KDI fastsetter en særskilt sats for kostpenger til innsatte i avdelinger som har selvforpleining, og satsen følger av rundskriv om regler for økonomisk stønad. Innsatte som har rett på stønad fra NAV til spesialdiett, skal gis tilsvarende tillegg i kostpenger.

Kostpengene justeres årlig og skal være tilstrekkelig for å dekke den enkeltes behov for næringsrik og sunn mat.

8. Betalingsløsninger

Den enkelte enhet skal administrere og finne egnet kontantløs ordning for handling og betaling av varer.

Ulike typer betalingsløsninger:

- «Kronekort» – bankkort uten personlig kontotilhørighet, utstedt gjennom kriminalomsorgens bankavtale. Kronekortet kan benyttes til betaling både i og utenfor enheten, samt til uttak.
- Andre kortløsninger som benyttes internt i fengsel
- «Handlelapp» – ønskede varer føres opp på handlelapp. Penger trekkes fra innsattes konto etter gjennomført kjøp.

Enhetene må sørge for gode rutiner for administrering av innsattes økonomi. For de ulike betalingsløsningene skal det foreligge særskilte rutiner utformet med det formål å forhindre misbruk, utbytting og tyveri.

9. Butikkdrift, innkjøpsordninger og forholdet til kriminalomsorgens innkjøpsavtaler

Det vil være ulike forutsetninger og rammer for innsattes mulighet for innkjøp av matvarer i de forskjellige enhetene. Det vil være opp til den enkelte enhet hvordan man organiserer innkjøp av mat. Alternativene vil kunne være å benytte butikk på enheten som enten driftes av kriminalomsorgen eller eksternt aktør, at innsatte selv handler utenfor enheten gjennom for eksempel utganger eller at enheten gjør innkjøp for innsatte ved bruk av handlelapper.

Dersom enheten selv drifter butikken, bør det vurderes om dette skal skje i samarbeid med arbeidsdrift og skole, slik at innsatte kan få opplæring i handels- og butikkfag

Enhetene må forholde seg til og benytte kriminalomsorgens generelle innkjøpsavtaler. Dette gjelder både for innkjøp av varer til butikk som drives av kriminalomsorgen og innkjøp av kost til innsatte som ikke kan benytte selvforpleining.

Ved etablering av butikk i enhet som drives av eksterne og bruk av faste butikker utenfor fengsel skal gjeldende regler om offentlig anbud og anskaffelse følges, herunder lov og forskrift om offentlige anskaffelser.

Dersom butikken på enheten driftes av eksterne vil det være opp til butikken selv å bestemme pris på varene. Dersom kriminalomsorgen selv drifter butikken, skal prisene tilsvare ordinære markedspriser. Det vil være i tråd med normalitetsprinsippet å ha tilsvarende priser som ellers i samfunnet.

10. Løsninger for innsatte som ikke kan benytte seg av selvforpleining

Enheten skal sørge for at innsatte som ikke kan gjøre seg nytte av, er vurdert uegnet for selvforpleining, eller er undergitt restriksjoner, får et godt kosttilbud. Det kan benyttes ferdigretter som kun trenger oppvarming.